

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

ЯКОВЕНКО МАРГАРИТА КОСТЯНТИНІВНА

УДК 72.01

**ЕВОЛЮЦІЯ КИЇВСЬКОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ШКОЛИ
ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ
(НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ)**

18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Київ - 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті будівництва і архітектури, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор архітектури, професор
Слепцов Олег Семенович,
Київський національний університет
будівництва і архітектури,
завідувач кафедри основ архітектури та
архітектурного проектування

Офіційні опоненти:

доктор архітектури, професор
Фоменко Оксана Олексіївна
Харківський національний університет
будівництва і архітектури,
завідувач кафедри інноваційних
технологій дизайну архітектурного
середовища

кандидат архітектури, доцент
Гнатюк Лілія Романівна
Національний авіаційний університет,
доцент кафедри дизайну інтер'єру
факультету архітектури, будівництва та
дизайну

Захист роботи відбудеться «13» березня 2020 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.056.02 у Київському національному університеті будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31, ауд.466.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного університету будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31.

Автореферат розісланий «10» лютого 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. А. Лещенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Питанням розвитку сучасної архітектурної освіти присвячено чисельні міжнародні заходи та основоположні документи: Хартія ЮНЕСКО-МСА з архітектурної освіти (2017 р.), конгреси МСА (Сеул, 2017 р.; Дурбан 2017 р. та ін.), засідання EDUCOM (Комісії з архітектурної освіти Міжнародної спілки архітекторів Мадрид, 2018 р.; Париж, 2017 р. та ін.) тощо. В офіційних документах міжнародного співтовариства зазначається, що в умовах об'єднаної Європи та активних професійних зв'язків між різними країнами постає проблема взаємного визнання (валідації) отриманих знань, дипломів, сертифікатів та інших встановлених свідоцтв фахової кваліфікації архітекторів. Це має безпосереднє значення для інноваційного розвитку архітектурної освіти і в Україні, а саме умови акредитації українських архітектурних навчальних закладів, узгодження українських і європейських робочих програм. Підготовка архітектурних кадрів на основі Законів України "Про архітектурну діяльність" (1999 р.) та "Про вищу освіту" (2014 р.), що визначають концептуальні засади, які відповідають цілям і завданням модернізації освітніх Програм ЄС "Tempus IV" ("Темпус IV", 2007 – 2013 рр.) та "Erasmus+" ("Еразмус+", 2014 – 2020 рр.) вищої освіти та удосконаленню науково-проектної діяльності у нашій країні; принципам "Болонського" процесу; функціонуванню трициклової структури вищої освіти (бакалавр – магістр – доктор філософії (PhD)); організаційній та фінансово-економічній "автономії" вищих навчальних закладів.

В Україні існує широка мережа закладів вищої архітектурної освіти, станом на сьогоднішній час є 79 вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації, які здійснюють підготовку фахівців за напрямками "Архітектура", "Мистецтво" та "Дизайн"; із них державної форми власності 31 університет, 9 академій, 19 коледжів та 2 технікуми. Приватної форми власності 11 університетів, 3 інститути та 3 коледжі.

Архітектурна школа Київського національного університету будівництва і архітектури (далі КНУБА) відіграє особливу роль у спеціалізованій професійній освіті України та посідає пріоритетне місце в країні у цьому напрямку освіти. Знання творчості викладачів минулого і сучасних фахівців, а також видатних випускників архітекторів, нині майстрів архітектури, має суттєво допомогти вихованню і стимулюванню діяльності нової генерації фахівців архітекторів.

Науково-методичною базою для проведення даного дослідження є наукові праці: з історії та теорії архітектури – Ю. С. Асеєв, М. В. Бевз, О. О. Тіц, В. А. Чепелик, Б. С. Черкес; з проблем формування навчальних закладів – П. Ф. Альошин, В. І. Єжов, Л. М. Ковальський, Г. Л. Ковальська О. С. Слепцов та ін. Проблеми професійної підготовки архітекторів розглядали – М. М. Дьомін, О. В. Кашенко, В. В. Куцевич, В. О. Тімохін, В. В. Товбич, В. П. Уреньов, І. І. Фомін. Досліджували діяльність творчих персоналій та їх здобутків у своїх працях – Г. Н. Логвин, А. О. Пучков, В. Є. Ясієвич. Окремі проблеми, важливі для підготовки фахівців архітекторів, висвітлені в наукових працях українських дослідників архітектурної галузі – Н. М. Кондель-Пермінова, А. П. Мардер, Ю. Р. Петровська,

Н. П. Хороян та ін. Наукові праці радянських дослідників: з методології архітектурної творчості – Б. Г. Бархін, Ю. П. Волчок, М. Я. Гінзбург, О. П. Кудрявцев, М. Ф. Метленков, О. В. Степанов, С. О. Хан Магомедов; з теорії та практики архітектурної пропедевтики – М. О. Ладовський, Д. Л. Мелодінський, О. Г. Раппопорт.

Узагальнення наукових досліджень виявило низку невирішених питань: невизначено однозначно поняття "архітектурної школи"; не досліджено історичні періоди формування Київської архітектурної школи та принципи її розвитку.

У даному дослідженні прийнято за основу визначення "архітектурна школа" (за А. П. Мардером), як сфера професійної та освітньої діяльності у сукупності всіх її проявів: наука, проектування, будівництво, експлуатація, освіта і виховання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження базується на чинних законодавчих та нормативно-правових актах у галузі архітектурно-містобудівної діяльності та освіти України, серед яких Закони України: "Про освіту" (2014 р.), "Про основи містобудування" (1992 р.), "Про регулювання містобудівної діяльності" (2011 р.) та інші. Дисертаційну роботу виконано в межах тематичної направленості науково-дослідних робіт Київського національного університету будівництва та архітектури. Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри Основ архітектури і архітектурного проектування (номер державної реєстрації № 0115 U 005197 – "Теорія та історія архітектури, типологія, дизайн інтер'єру, реконструкція і реставрація цивільних будівель").

Мета дослідження полягає у визначенні ролі та впливу архітектурної школи Київського національного університету будівництва і архітектури на розвиток освіти, науки та архітектурної практики України.

Завдання дослідження :

- визначити особливості формування та проаналізувати стан дослідження архітектурної школи України;
- висвітлити основні етапи становлення Київської архітектурної школи, окреслити місце і роль архітектурної школи КНУБА;
- виявити методологічні особливості архітектурних шкіл та проаналізувати досвід організації матеріально-технічної бази архітектурно-інженерних вищих навчальних закладів;
- сформулювати принципи розвитку Київської архітектурної школи на прикладі КНУБА;
- визначити вплив архітектурної школи КНУБА на розвиток освіти, науки і архітектурної практики України, через науково-творчі здобутки провідних фахівців – професорів та випускників архітектурного факультету КНУБА.

Об'єкт дослідження – Київська архітектурна школа (на прикладі Київського національного університету будівництва та архітектури).

Предмет дослідження – еволюція Київської архітектурної школи, як складової системи освіти України.

Межі дослідження. В дослідженні охоплено часовий період з дорадянських часів (а саме з 1898 р. – заснування Київського політехнічного інституту з кафедрами архітектури і будівництва у своєму складі) і до нинішнього часу.

Методи дослідження. Дослідження виконано на основі системного підходу щодо проведення логіко-історичного і теоретичного аналізу процесу започаткування, становлення та розвитку архітектурно-будівельної освіти Києва з врахуванням особливостей її взаємозв'язків з архітектурною практикою. Основний метод даного дослідження – дедуктивний, що полягає в послідовному аналізі і вивченні архітектурної освіти України в цілому; вивченні методології навчального процесу та матеріально-технічної бази; висвітленні досягнень та здобутків провідних професорів, педагогів та випускників архітектурного факультету КНУБА та кафедри Основ архітектури та архітектурного проектування зокрема. У дослідженні застосовується також індуктивний метод щодо вивчення ролі конкретної особистості до визначення її архітектурних досягнень та емпіричний метод, виражений у спостереженні та порівнянні об'єктів (освітні програми, матеріально-технічна база та ін.) для виявлення їх подібності або ж відмінності. У роботі використано також методи: систематизації та літературного аналізу за темою дослідження; графоаналітичного моделювання для побудови логічних схем та матриць персоналій архітектурного факультету КНУБА; статистичний метод для вивчення динаміки щодо зростання кількості випускників; метод порівняльного аналізу особливостей вітчизняних архітектурних шкіл та аналізу закордонних вищих навчальних закладів; метод інтерв'ювання викладачів та випускників архітектурного факультету КНУБА для визначення методів підготовки фахівців в радянський період та їх відмінність від сучасних принципів педагогічної справи.

Наукова новизна одержаних результатів.

Вперше :

- теоретично обґрунтовано та розширено зміст поняття "архітектурна школа", як сфера професійно-освітньої діяльності (підготовки та перепідготовки архітектурних кадрів), науково-теоретичних досліджень історії та концептуальних основ розвитку архітектури; законодавчо-нормативного забезпечення (правил та стандартів); проектно-будівельної справи (створення та експлуатація об'єктів архітектури);

- визначено періоди розвитку Київської архітектурної школи: "дорадянський" (1834 – 1922 рр.), "радянський" (1922 – 1991 рр.), "незалежності України" (1991 – 2019 рр.); виявлено основні напрямки вітчизняної освіти (мистецького та архітектурного спрямування) та комплексну кількісно-якісну характеристику архітектурної школи КНУБА;

- сформульовано основні принципи формування Київської архітектурної школи, ("спадкоємного розвитку"; "інноваційної освіти"; "інтеграційної підготовки").

Удосконалено:

- методи дослідження особливостей створення регіональних архітектурних шкіл України; методичний підхід до формування сучасної академічної архітектурної школи КНУБА (збереження художньої складової, включення комп'ютерних програм тощо;

- методи обґрунтування необхідності покращення матеріально-технічної бази вітчизняних архітектурних кампусів за зразками закордонних університетів;

визначення основних факторів впливу на проектування нових та реконструкцію існуючих будівель та споруд архітектурних факультетів (інститутів).

Отримали подальший розвиток:

– наявні відомості про випускників архітектурного факультету КНУБА та їх науково-творчі здобутки;

– перелік та характеристики архітектурної об'єктів, що спроектовані та побудовані випускниками архітектурного факультету в Україні та закордоном.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування положень і висновків дослідження у складанні методичних розробок та навчальних посібників з історії та сучасної практики архітектурної діяльності. Результати історико-методологічних досліджень можуть бути використані на рівнях довузівської, вузівської та після вузівської підготовки. Дослідження містить корисний матеріал для викладачів, студентів, магістрів та аспірантів, для осіб, які підвищують кваліфікацію в сфері архітектури.

Окремі результати досліджень автора було використано у монографії "Клара Демура: Архітектор-педагог" (О.С. Слепцов, М.К. Кумейко. Киев, 2016 г.), яка була нагороджена грамотою за високий художній рівень видання (на XXVI Міжнародному огляд-конкурсі дипломних проектів випускників архітектурних і дизайнерських вищих шкіл (2017р.)).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертаційної роботи узагальнено і систематизовано на основі аналізу результатів попередніх пошуків вітчизняних та іноземних дослідників. Внесок здобувача полягає у постановці мети, формулюванні завдань, систематизації та аналізі великого обсягу архівних матеріалів та в результаті проведених автором детальних наукових досліджень.

Основні результати роботи отримані автором особисто, що підтверджується 6 одноосібними науковими публікаціями та 6 у співавторстві. Особистий вклад здобувача полягає: в опублікованих у співавторстві з О. С. Слепцовим статтях та монографії автору належить узагальнення матеріалу монографії та її графічна частина [1, 5], принципи розвитку архітектурної школи КНУБА на прикладі кафедри Основ архітектури та архітектурного проектування [8]; методичні засади навчання в іноземних університетах [4]; в опублікованих матеріалах у співавторстві з О. С. Слепцовим, О. О. Горбик, Т. М. Ладан – історичні етапи становлення кафедри Основ архітектури та архітектурного проектування [2]; з О. В. Кащенко та О. С. Слепцовим – основні історичні віхи становлення архітектурного факультету КІБІ - КНУБА [3].

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки за результатами дослідження доповідались та були обговорені на: Міжнародній науково-практичній конференції "Архітектура історичного Києва" (Київ, 2015р.); II Міжнародному науково-практичному конгресі "Міське середовище – XXI ст. "Архітектура. Будівництво. Дизайн" (Київ, 2016 р.); VII Всеукраїнській науковій конференції "Сучасна архітектурна освіти: композиція, мистецтво в програмі архітектурної підготовки" (Київ, 2015 р.); VIII Всеукраїнській науковій конференції "Сучасна архітектурна освіта: архітектор 2020. Футурологічний аспект" (Київ, 2016 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 12 наукових працях, з яких 1 – в колективній монографії; 5 статей – у фахових виданнях України; 2 статті – в іноземних фахових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних; 3 тезах наукових доповідей; 1 стаття, що додатково відображає наукові результати дослідження.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із анотації, списку публікацій, термінологічного словника, списку вжитих скорочень, вступу, основної частини (трьох розділів) з висновками до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Результати дослідження викладені на 252 сторінках, включаючи основну текстову частину дисертації зі 121 сторінок, 29 сторінок ілюстрацій, 20 сторінок списку використаних джерел (204 найменувань), а також додатки на 54 сторінках. Акт впровадження наведено на 1 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання та методи дослідження, доведено наукову новизну й практичне значення отриманих результатів та наведені наукові конференції на яких доповідались основні положення проведеного дисертаційного дослідження.

Тема дослідження присвячена визначенню впливу Київського національного університету будівництва та архітектури на становлення і розвиток архітектурної школи України. В дисертації систематизовано та зібрано значний дослідницький матеріал пов'язаний з розвитком архітектурної школи Київського національного університету будівництва та архітектури. В різні періоди в ньому викладали видатні фундатори Київської архітектурної школи: П. Ф. Альошин, О. М. Вербицький, С. О. Гіляров, А. В. Добровольський, В. Г. Заболотний, В. Г. Кричевський, В. М. Риков, М. В. Холостенко, О. Я. Хорхот, Я. А. Штейнберг та ін.

У першому розділі "**Стан дослідження архітектурної школи України**" розглянуто зміст поняття "архітектурна школа", висвітлено сучасний стан архітектурних шкіл країни, проаналізовано архівні матеріали, публікації науковців за темою дослідження, матеріали інтерв'ю з викладачами архітектурного факультету Київського національного університету будівництва та архітектури та колишніми випускниками – нині практикуючими майстрами архітектури.

Вітчизняні дослідники протягом років вивчали різні аспекти історичного розвитку української архітектурної школи, але найбільш ґрунтовно це представлено у працях науковців Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування (НДІТІАМ): з архітектурної творчості та зодчества України – М. П. Цапенко; з теорії та історії архітектури – О. Г. Габричевський; з історії українського мистецтва – Ю. С. Асєєв, Н. І. Велігоцька, І. І. Врона, Г. Г. Головка, М. О. Грицай, Я. П. Затенацький, І. А. Ігнаткін, С. К. Кілессо, М. С. Коломієць, В. М. Лобачевський, Є. С. Мамолат, П. А. Цибенко; з історії архітектури Української РСР – В. Г. Заболотний, Г. Н. Логвин, В. П. Самойлович, П. Г. Юрченко. Фундаментальні роботи цього інституту було присвячено проблемам управління розвитком містобудівних систем (М. М. Дьомін); збереження

архітектурної спадщини; дослідження діяльності видатних персоналій в архітектурі України (А. О. Пучков, В. І. Тимофієнко, В. Є. Ясієвич та ін.).

Що стосується проблеми підготовки архітектурних кадрів в Україні, перспективних напрямків їх розвитку, вони висвітлені у матеріалах спеціалістів вузівської підготовки, зокрема методика викладання на архітектурному факультеті КНУБА (О.В. Кащенко); становлення та розвиток Київської архітектурної школи (В. В. Куцевич); методологічні основи формування і розвитку архітектурної діяльності (В. В. Товбич); аналіз змін протягом 25 років у структурі і змісті навчального плану підготовки архітекторів у КНУБА (Л. Г. Бачинська). Діяльність професійних учбових закладів України в контексті історичної еволюції архітектурно-будівельної професії було предметно досліджено у дисертації Н. М. Кондель-Пермінової "Роль навчальних закладів у розвитку архітектури та містобудування на Україні: кінець ХІХ - перша третина ХХ ст." (1988 р.).

На основі вивчення архівних джерел та публікацій науковців було простежено еволюцію Київської архітектурної школи в контексті архітектурної підготовки на теренах України з ХІХ ст. та встановлено основні хронологічні етапи розвитку архітектурних шкіл. Становлення та розвиток системи підготовки архітектурно-будівельних кадрів в кінці ХІХ – початку ХХ ст. на Україні та її інституційне оформлення в нових навчальних закладах, з одного боку, було зумовлене соціально-економічними умовами (Україна – район "молодого капіталізму), а з іншого – сформованою історико-культурною ситуацією в регіоні (університетські міста Київ, Харків та Одеса – наукові та культурні центри). На території Східної України у ХVІІІ – ХІХ ст. архітектурна підготовка була складовим елементом роботи всіх вищих шкіл: Києво-Могилянської академії, Харківського колегіуму, Харківського і Київського університетів та Ніжинської гімназії вищих наук, таких висновків досягла в своєму дослідженні Н. М. Кондель-Пермінова. На заході України архітектурна школа формувалася у Львові, де викладання історичних і професійних дисциплін для фахівців з архітектури ведеться з 1730 року. Перебудова системи архітектурно-художнього та інженерно-будівельної освіти, проведена у 1930 році, в даний час визначає сучасну структуру вузів України.

Аналіз інституціональних, кадрових та професійно-творчих характеристик навчальних закладів вищої освіти України з архітектурним напрямком, дозволив автору визначити категорію основних установ, де сьогодні сформовано архітектурні школи за участю архітекторів фундаторів і представників: "Дніпропетровська" архітектурна школа (Придніпровська державна академія будівництва та архітектури) – М. Г. Фішман, О. В. Челноков, Г. Л. Швецько-Вінецький та ін.; "Київська" архітектурна школа (Київський національний університет будівництва і архітектури, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури) – А. В. Добровольський, В. І. Єжов, В. Г. Заболотний, О. В. Кащенко, В. Г. Кричевський, В. М. Риков та ін.; "Львівська" архітектурна школа (Національний університет "Львівська політехніка") – Ю. Захарієвич, Р. М. Липка, А. М. Рудницький, Б. С. Черкес та ін.; "Одеська" архітектурна школа (Одеська державна академія будівництва та архітектури) – А. О. Лісенко, Ф. А. Троупянський, В. П. Уреньов та ін.; "Полтавська" архітектурна школа (Полтавський національний

технічний університет імені Юрія Кондратюка) – Т. Я. Гардасевич, В. М. Лях, О. Н. Могилат, О. В. Семко та ін.; "Харківська" архітектурна школа (Харківський національний університет будівництва та архітектури та Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова) – О. М. Бекетов, В. Й. Кравець, О. О. Тиц, Ю. М. Шкодовський та ін.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку є реорганізація архітектурних факультетів вузів в інститути. З вищенаведених архітектурних шкіл були утворені наступні інститути: Архітектурний інститут ОДАБА (1996 р., з 2004 р. архітектурно-художній), Інститут архітектури Національного університету «Львівська політехніка» (2001 р.), Навчально-науковий інститут архітектури та будівництва ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка (2018 р.).

Враховуючи розгалуженість архітектурних шкіл в Україні та їх специфіку, в даній роботі автор обмежує дослідження територіальними рамками та зосереджує увагу на Київській архітектурній школі (на прикладі Київського національного університету будівництва та архітектури). Враховуючи, що згідно даних Міністерства освіти і науки України, за кількісним показником здобувачів вищої освіти України за напрямом "Архітектура і містобудування" він сьогодні є незаперечним лідером (1196 бакалаврів, та 371 магістр). Окрім цього, порівняно з іншими вищими навчальними закладами, університет має найрозгалуженішу систему відокремлених структурних підрозділів по Україні: Інститут інноваційної освіти КНУБА, Київський індустріальний коледж КНУБА, Миколаївський будівельний коледж КНУБА, Житомирський технологічний коледж КНУБА, Вінницький коледж будівництва і архітектури.

На основі систематизації та узагальнення архівних, статистичних та науково-дослідних матеріалів встановлено три визначальні періоди формування Київської архітектурної школи.

I. Дорадянський період (1898 р. – 1930 р.). Характеризується вузами політехнічного типу, коли 1897 р. при товаристві Російському технічному товаристві, яке об'єднало значну частину прогресивно налаштованих учених та інженерів, було створено "Комісію з питань вищих технічних навчальних закладів", яка дійшла висновку, що найпридатнішим типом вищого технічного закладу може бути політехнічний інститут. В 1898 році було створено Київський політехнічний інститут (далі – КПІ), в якому діяли шість кафедр будівельного спрямування та архітектури. Лекції з архітектурного креслення і архітектурного проектування з 1899 р. читав відомий архітектор, проф. О. В. Кобелев, який одночасно був відомим архітектором-практиком: під його керівництвом споруджувалися корпуси КПІ, а також залізничні вокзали Казатин та Сарни, будівлі педінституту, центрального телеграфу у Києві. Це доводить безпосередній зв'язок викладацького процесу і архітектурної практики. Примітною особливістю даного періоду була спроба виділення підготовки архітекторів в самостійну систему, в 1918 р. був створений Київський архітектурний інститут (1918 – 1924 рр.). До складу педагогів входили видатні вихованці Петербурзької академії мистецтва П. Ф. Альошин, В. М. Риков, І. Фельдман, відомі на той час інженери-будівельники В. Горбунов, С. Колотов, П. Хаустов, академіки Д. Граве, К. Симінський, дослідник давньоруського зодчества

I. Моргилевський. В цей же період у серпні 1917 р. у Києві комісією на чолі з Г. Павлуцьким, створеною за розпорядженням генерального секретаря освіти І. Стешенка, була заснована Українська державна академія мистецтв.

II. Радянський період (1930 р. – 1991 р.). Відзначений формуванням та становленням двох найстаріших навчальних закладів, які готують архітекторів до теперішнього часу. Київський художній інститут, який почав свою історію з об'єднання у 1924 р. Київського архітектурного інституту з Інститутом пластичних мистецтв. Назвали новостворений навчальний заклад Київським художнім інститутом (з 1930 р. – Київський інститут пролетарської мистецької культури; після 1934 р. – Всеукраїнський художній інститут; 1992 р. – Українська академія мистецтва; з 1998 р. – Академія образотворчого мистецтва і архітектури; з вересня 2000 р. – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури). Після схвалення Вищою радою народного господарства (ВРНГ) рішення про створення низки галузевих інститутів на базі факультетів, що існували у вузах політехнічного типу бере свій початок формування архітектурної школи КНУБА, з моменту утворення у 1930 році на базі відділення фабрично-заводського і комунального будівництва Київського політехнічного інституту і архітектурного факультету Київського художнього інституту, Київського будівельного інституту (з 1939 р. – Київський інженерно-будівельний інститут; з 1993 р. – Київський державний технічний університет будівництва і архітектури; з 1999 р. – Київський національний університет будівництва і архітектури).

III. Період незалежної України (1991 р. – 2019 р.). Цей період відзначився різким зростанням кількості вищих навчальних закладів, які готують архітекторів. В результаті кількісного аналізу, в м. Києві було виявлено 7 закладів з акредитованою спеціальністю – 191 "Архітектура та містобудування", з яких 5 державної форми власності (Київський національний університет будівництва і архітектури, Інститут інноваційної освіти КНУБА, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Національний авіаційний університет, Коледж будівництва, архітектури та дизайну) та 2 приватної форми власності (Інститут дизайну, архітектури та журналістики, Київський міжнародний університет). Окрім вищезазначених закладів були виявлені 20 закладів з акредитованою спеціальністю 022 "Дизайн", що готують дизайнерів середовища, з яких 11 державної форми власності (Київський національний університет будівництва і архітектури, Інститут інноваційної освіти КНУБА, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Національний авіаційний університет, Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва ім. Михайла Бойчука, Київський національний університет культури і мистецтв, Київський національний університет технологій та дизайну, Коледж мистецтв та дизайну КНУТД, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Національний транспортний університет) та 9 приватної форми власності (Інститут дизайну, архітектури та журналістики, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна", Університет економіки і права "КРОК", Київський університет ім. Бориса Грінченка, Коледж Київського університету ім. Бориса Грінченка, Київський університет культури, Коледж

Київського університету культури, Арт академія сучасного мистецтва ім. Сальвадора Далі, Мистецький коледж ім. Сальвадора Далі).

Таким чином, розгалужена система підготовки архітектурних кадрів підтверджує необхідність розроблення концептуальних основ сучасного навчального процесу, враховуючи як загальнотеоретичні вимоги до даної професії (комплексні знання, інноваційні практики, естетико-творчі навички тощо), так і регіональні особливості конкретних територій, які впливають на зміст, форму та якість архітектури.

У другому розділі **"Методи дослідження особливостей формування архітектурних шкіл"** викладено наукові методи дослідження та методологічні особливості розвитку архітектурних шкіл закордонних вищих навчальних закладів та КНУБА, розглянута матеріально-технічна база вищих навчальних закладів, як невід'ємна складова у формуванні архітектурної школи та в процесі підготовки архітекторів.

Опрацьована методика вивчення Київської архітектурної школи, яка включає застосування емпіричних та теоретичних методів дослідження, а саме: аналіз і систематизацію архівних документів, наукової літератури та періодичних видань за тематикою дослідження: метод спостереження, порівняння, біографічний, історичний, структурний та метод статичного аналізу. Основний метод даного дослідження – дедуктивний; він полягає в послідовному аналізі і вивченні архітектурної освіти України в цілому до вивчення та висвітлення методології, матеріально-технічної бази, досягнень та здобутків педагогів та випускників архітектурного факультету КНУБА, зокрема кафедри Основ архітектури та архітектурного проектування. Але в той же час застосовується і індуктивний метод, що полягає у вивченні проблеми від часткового до загального щодо розвитку конкретної особистості, визначення її досягнень в рамках архітектурної школи України. У процесі виконання роботи використано також методи: систематизації та літературного аналізу за темою дослідження для узагальнення досвіду формування Київської архітектурної школи; для побудови логічних схем та матриць персоналій архітектурного факультету КНУБА – використано метод графо-аналітичного моделювання; статистичний метод – для узагальнення даних кількості випускників; за допомогою порівняльного методу були досліджені методологічні особливості архітектурних шкіл вітчизняних та закордонних вищих навчальних закладів, в тому числі був використаний метод інтерв'ювання викладачів та випускників архітектурного факультету КНУБА – для визначення методів підготовки фахівців в радянський період та їх відмінність від сучасних принципів педагогічної справи.

У роботі досліджено основні освітні програми вищих навчальних закладів, які є лідерами у світових рейтингах архітектурної освіти, а саме освітня програма в США, яка передбачає гнучку систему оцінювання, можливість отримання основних і додаткових спеціальностей та Болонська система освіти в Європі, що має на меті створення європейського простору вищої освіти, конкурентоспроможного та привабливого як для самих європейців, так і для студентів з усього світу. Встановлено, що для визначення стратегічних пріоритетів, університетська освіта оцінюється відповідно до міжнародно визнаних рейтингів таких як "Times Higher

Education World University Rankings" та "QS Quacquarelli Symonds World University Rankings". На основі цих рейтингів, які прийняті як геополітичний показник, можна зробити порівняльний аналіз та шляхом аналізу ефективності на глобальній основі окреслити досягнення ефективності в усіх сферах діяльності установи. Для даного дослідження було обрано рейтинг компанії "Quacquarelli Symonds", який базуються на таких чинниках: академічна репутація, працевлаштування, показники цитування наукових праць. У 2019 році, згідно цього рейтингу в галузі архітектури першою визнано Bartlett School of Architecture в University College London (Великобританія), яка зайняла місце Massachusetts Institute of Technology (США), що очолював рейтинг останні чотири роки; це обумовлено тим, що програми архітектурної освіти США та Великобританії схожі. Європейські архітектурні школи оригінальні в своєму роді і до впровадження Болонського процесу мали різницю в кваліфікаціях, термінах навчання. Загалом Болонський процес привів до переходу на триступеневу систему підготовки фахівців і передбачає те, що кожна держава-член має зберегти національну особливість, надбання і самобутність у змісті освіти та підготовці фахівців з вищою освітою.

Загальними спільними рисами в архітектурній підготовці всього світу є: суворий відбір (оскільки конкуренція за місця дуже жорстка); художній аспект архітектури (здатність малювати від руки та створювати 3D-моделі); добре розвинена просторова уява; розвинені навички для визнання та успіхів в інших сферах (наприклад, творчі спеціальності – актори, співаки, модельєри).

Основною відмінністю є більша кількість можливостей у студентів та випускників закордонних архітектурних шкіл, матеріальне забезпечення та соціальні умови. Окрім цього, існують різні підходи до отримання відповідних знань в архітектурних школах; деякі академічні установи зосереджуються на детальному розумінні історії архітектури, інші концентруються на практичній складовій архітектурної галузі.

Особливістю підготовки архітекторів в КНУБА є академічний підхід на відміну від інноваційної підготовки архітекторів за кордоном; перевагою є збереження в архітектурній школі КНУБА її художньої складової. Так, на першому курсі проводиться академічна підготовка до творчого проектування, виконуються креслення обмірів, архітектурних пам'яток, ордерів та їх деталей, вивчається техніка відмивки. Відчуття архітектури "через руки" знайомить студентів з майбутньою професією, історичними знаковими архітектурними об'єктами, формує навички створення світлотіньового моделювання архітектурної форми, розвиває просторову уяву. На основі інтерв'ю з викладачами факультету було визначено методи підготовки фахівців в радянський період та їх відмінність від сучасних принципів педагогічної справи.

Доведено вплив КНУБА на архітектурну освіту України, оскільки тут історично сформувалась власна науково-педагогічна школа, яка впродовж розвитку об'єктивно на неї впливала. КНУБА представляв Україну в центральному союзному учбово-методичному об'єднанні; на базі архітектурного факультету КНУБА працює науково-методична комісія з архітектурної освіти при Міністерстві освіти і науки України; на базі КНУБА розробляються базові програми, які мають нормативний

характер та розповсюджуються на інші факультети вищих навчальних закладів України. Представники КНУБА є постійними учасниками акредитаційних міністерських комісій і визначають поняття ліцензування в регіонах. Тут склався потужний професорсько-викладацький штат (станом на 2019/2020 навчальний рік – 207 науково-педагогічних працівників, з яких 127 мають ступінь або вчене звання, 35 докторів наук та/або професорів), який впливає на філософію архітектурної освіти в Україні, її політику та стратегію.

Однією з особливостей формування архітектурних шкіл є "робочий простір" в якому готують майбутніх архітекторів. З 2015 р. з'явилися дисципліни за вибором студента (25% навчального плану), що змінило традиційний метод архітектурної підготовки – відмову від проектних днів (три дні перед оцінкою проекту, які звільняли студента від усіх предметів і присвячені виключно виконанню курсового проекту з дисципліни "архітектурне проектування" в стінах навчального закладу). Відомо, що на перших курсах студенти від руки виконують курсові проекти на планшетах великих форматів, їм необхідне спеціально обладнане для цього місце, макетні майстерні. Окрім того, мистецькі дисципліни також обумовлюють необхідність спеціально обладнаних приміщень – зали для малюнку та живопису, з правильним природнім освітленням, мольбертами та ін. Таким чином, це обумовлює необхідність формування робочого простору, в якому готують майбутніх архітекторів.

Характерною особливістю формування вітчизняних освітніх просторів архітектурного спрямування є той факт, що фундатори регіональних архітектурних шкіл переважно самі і були авторами будівель, у яких розміщались навчальні заклади (архітектурні факультети). Так, за проектом Ю. Захарієвича у м. Львів був споруджений корпус, у якому у 1877 р. розмістився архітектурний факультет, що знаходиться там і до теперішнього часу; у м. Дніпро, Г. Л. Швецько-Вінецьким було розроблено проекти навчальних корпусів будівельного інституту; у Києві під керівництвом архітектора О.В. Кобелева споруджено корпуси КПІ; одним із фундаторів одеської архітектурної школи Ф.А. Троупянським, запроектовано і збудовано будівлю, у якій розміщувався інститут; у 1934 р. відкрив свої двері перший власний навчальний корпус Харківський інженерно-будівельний інститут (тепер там розташовано Харківський національний технічний університет радіоелектроніки), побудований за проектом Я.А. Штейнберга.

Однак єдиним вітчизняним прикладом окремого університетського корпусу для архітекторів, і до сьогодні, залишається споруджений ще за радянських часів (1982 р.) архітектурний корпус Київського національного університету будівництва та архітектури.

Враховуючи, що на сьогоднішній день вищі навчальні заклади України, які здійснюють підготовку фахівців за творчими спеціальностями, мають застарілу матеріально-технічну базу, яка потребує модернізації, у навчальному процесі студентів архітектурного факультету КНУБА широко застосовуються методи фахового дипломного проектування нових та реконструкції існуючих університетських комплексів. В дисертації розглянуто різні концепції можливої реконструкції корпусів та будівель архітектурного факультету, у рамках сучасної

концепції архітектурно-будівельного розвитку КНУБА (Науково-проектне архітектурне бюро "Ліцензіарх", 2014 р.), яка передбачає часткову реконструкцію як існуючих будівель, так і окремих приміщень; розширення площ навчальних та житлових будівель університету; зведення додаткових корпусів, надбудов та прибудов; організацію підземних та наземних паркінгів; підвищення рівня комфортності умов для навчального процесу, житлових умов студентів та викладачів; надання всьому архітектурному ансамблю університету завершеного вигляду.

На основі аналізу сучасних європейських вимог до проектування освітніх просторів, наукових досліджень історії становлення університетських кампусів визначено основні засади, які необхідно враховувати при проектуванні нових або реконструкції існуючих будівель архітектурних факультетів (інститутів): взаємозв'язок з містом: кампуси доцільно розташовувати в центрі міста, для формування відповідного соціально-культурного світогляду архітекторів; суспільна відкритість: нова школа архітектури повинна бути інтерактивним середовищем, у якому має бути об'єднано "простір – архітектура – дизайн"; спрямованість на студентів: архітектурне середовище в університеті повинно функціонувати цілодобово; робочі кімнати і макетні майстерні мають бути наближені до робочих місць студентів.

У третьому розділі "**Принципи розвитку Київської архітектурної школи в умовах реформування системи освіти України**" визначено принципи розвитку архітектурної школи Києва на прикладі Київського національного університету будівництва і архітектури. Це принципи спадкоємного розвитку, інноваційної освіти та інтеграційної підготовки. Сьогодні архітектурний факультет КНУБА здійснює набір за спеціальностями: архітектура та містобудування; дизайн; Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. На факультеті в даний час готують бакалаврів, фахівців і магістрів архітектури; бакалаврів, фахівців і магістрів мистецтва. Оскільки архітектурний факультет має повний набір кафедр, він являє собою цілісний цикл підготовки архітекторів – на кафедрах факультету реалізуються спеціалізації: теорія архітектури, архітектура цивільних будівель і споруд, архітектура енергоефективних будівель і споруд, реконструкція та реставрація архітектурних об'єктів, сакральна архітектура, інноваційна архітектура, дизайн архітектурного середовища, інформаційні технології в архітектурі, містобудування, ландшафтне проектування, ландшафтна та туристично-рекреаційна архітектура, інтер'єр та обладнання, образотворче мистецтво.

Принцип спадкоємного розвитку відтворюється з 1930 року, коли було розпочато неперервну спадкоємну лінію розвитку архітектурного факультету та сьогоденішнього Київського національного університету будівництва і архітектури, як цілісної перспективної установи, що увібрала в себе попередній досвід видатних майстрів архітектури. Того ж року почали функціонувати кафедри архітектурного проектування цивільних будівель і споруд та архітектурних конструкцій. Пізніше, в 1934 році кафедра рисунка та живопису, у 1945 році кафедра нарисної геометрії та інженерної графіки, а з 1959 року кафедра філософії; після поділу (1964 р.) найстаршої кафедри факультету, утворилася кафедра основ архітектури та

архітектурного проектування, а у 1983 році була заснована кафедра містобудування. В період незалежної України сформувалися кафедра дизайну архітектурного середовища (1990 р.), та того ж року кафедра теорії архітектури (минула назва «кваліметрії»), пізніше в 2004 році була створена кафедра інформаційних технологій в архітектурі. Наймолодшою є кафедра ландшафтної та туристично-рекреаційної архітектури, яку створено у 2011 році на архітектурному факультеті КНУБА, єдина в Україні, що випускає ландшафтних архітекторів (рис. 1; 2).

Принцип інноваційної освіти полягає у введенні новітніх технологій – кафедра інформаційних технологій в архітектурі забезпечує спеціальну комп'ютерну й інформаційну підготовку в галузі проектування та оптимізації проектних рішень архітектурних об'єктів. Однак цей принцип не заперечує збереженню академічного підходу у викладанні – студенти архітектурної школи КНУБА на перших курсах виконують графічні проекти вручну і тільки згодом, на подальших курсах, приступають до вивчення спеціалізованих комп'ютерних програм. Примітним є факт нещодавнього заснування науково-мистецької платформи "Острів"; колишні випускники факультету заснували інноваційну майстерню з метою проведення освітніх воркшопів, створення локального виробництва для проектів з благоустрою. Це наповнена інноваційними інструментами майстерня: лазерним та фрезерним станком з ЧПУ, плазморізкою, плотером, набором столярних та обробних інструментів, комп'ютерною технікою та обладнанням для освітніх заходів.

Принцип інтеграційної підготовки простежується у програмі подвійного архітектурного диплому (отримання подвійного диплому магістра архітектури надається в межах програми "Еразмус+" – «Навчальна мобільність» з 2018 р.); студенти факультету беруть участь у цій програмі і виконують під час навчання на 5 та 6 курсах паралельно дві дипломні роботи у КНУБА та у Люблінській Політехніці (Польща). Крім того, підтримуються тісні зв'язки з міжнародними організаціями та провідними центрами освіти: Міжнародною асоціацією студентів архітекторів, Європейською асоціацією студентів архітекторів, з університетами Австрії, Німеччини, Бельгії, США, Канади та інших країн. На сьогодні на архітектурному факультеті навчається понад 1700 студентів, у тому числі близько 120 громадян іноземних держав.

Архітектурна школа КНУБА заснована провідними архітекторами України, які у різні періоди були не тільки фундаторами, алей й висококваліфікованими викладачами, серед них: П. Ф. Альошин (1930-ті роки), О. М. Вербицький (1930 – 1950), С. О. Гіляров (1934 – 1935 рр.), В. Г. Заболотний (1930 – 1941 рр.; 1943 – 1947 рр.), Й. Ю. Каракіс (1933 – 1951 рр.), В. Г. Кричевський (1930 – 1934 рр.), В. М. Риков (1930 – 1941 рр.), М. В. Холостенко (1930 – 1941рр.), О. Я. Хорхот (1935 – 1993 рр.), Я. А. Штейнберг (1934 – 1978 рр.) та ін.

Впродовж діяльності архітектурної школи КНУБА активно йшло залучення професійних кадрів із Київського зонального науково-дослідного і проектного інституту по цивільному будівництву (КиївЗНДІЕП) – В. І. Єжов, Л. М. Ковальський, В. В. Куцевич, В. В. Приймак, О. С. Слепцов, В. Г. Штолько та ін.; Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування (НДІТІАМ) – М. М. Дьомін, Г. І. Лаврик, А. П. Мардер, О. В. С'єдін,

В. І. Тимофієнко та ін.; Державного науково-дослідного і проектного інституту містобудування (НДПІ містобудування) – М. М. Кушніренко, Б. В. Орехов, В. О. Тимохін, Т. Ф. Панченко, І. О. Фомін та ін.. До викладацької діяльності було залучено представників провідних проектних інститутів, таких як "Київпроект" – Я. Я. Віг, В. Б. Жежерін, С. Б. Казимірський, С. Ф. Юнаков та ін.; Державний науково-дослідний інститут проектування міст "ДІПРОМІСТО" – Ю. М. Білоконь, М. О. Лопатюк, Ю. М. Палеха та ін.; це є підтвердженням взаємодії архітектурної спільноти за напрямком професійної діяльності у парадигмі "Освіта – наука – проектування – будівництво".

Визначено вплив науково-творчих здобутків провідних випускників архітектурного факультету на формування архітектурної школи КНУБА та інших архітектурних установ України. Комплексною, об'єктивною оцінкою якості архітектурних об'єктів є колективна оцінка таких об'єктів членами Комітету із Державної премії України в галузі архітектури. Слід зазначити, що визнання найбільш значущих в художньому і функціональному аспектах об'єктів архітектури здійснювалось, починаючи з середини 1930-х років. Присудження премій державного рівня було важливим не тільки в якості стимулювання діяльності архітекторів, але й оцінки об'єктивних естетичних і функціональних властивостей архітектурних об'єктів.

В роботі досліджено творчий внесок випускників архітектурного факультету КНУБА, серед яких: Народні архітектори України: М. М. Дьомін, В. Б. Жежерін, М. А. Левчук, О. С. Слепцов, Т. Ф. Панченко, Ю. Ф. Худяков, Н. Б. Чмутіна та ін.; заслужені архітектори України: Е. А. Більський, В. І. Гопкало, А. Я. Косенко, З. В. Мойсеєнко, В. В. Савченко, В. Г. Чекмарьов та ін.; заслужені професори архітектурного факультету КНУБА: М. М. Кушніренко, В. Є. Михайленко, О. Л. Підгорний, В. О. Тимохін; лауреати державних премій СРСР, УРСР та України: В. Б. Биков, Ю. А. Паскевич, І. М. Седак, І. О. Фомін та ін.; лауреати премії Ради Міністрів СРСР: Г. В. Зенькович, Л. Х. Муляр, І. В. Руднева, В. А. Сазанський, Г. М. Слуцький та ін.; видатні українські зодчі та знані науковці: Ю. С. Асєєв, Г. І. Лаврик, О. І. Малиновський, А. А. Мілецький, В. І. Тимофієнко, О. Я. Хорхот, В. В. Чепелик та ін. Серед випускників архітектурного факультету чимало осіб, які стали державними службовцями – В. Ф. Присяжнюк, О. В. Свистунов, С. А. Целовальник, А. С. Миргородський, Е. В. Лещенко та ін.; головними архітекторами Києва різних років: Г. В. Головка, А. В. Добровольський, І. М. Іванов, В. І. Єжов, Ю. І. Пісковський та ін. Високий професійний авторитет багатьох вихованців архітектурного факультету сприяв їх адміністративно-творчій діяльності у якості головних архітекторів різних міст на терені бувшого СРСР: В. І. Мироненко (Одеси та Одеської області), С. Є. Зубарєв (Дніпропетровська та Чернівців), В. А. Кур'ятов (Сиктивкара, РФ), В. І. Бух (Іркутська, РФ), А. І. Гегера (Чити, РФ) та ін. Відомі також випускники архітектори, які досягли видатних результатів в інших галузях: письменник В. П. Некрасов, художники та заслужені діячі мистецтв України Ю. І. Химич та А. Ф. Ігнащенко, Народний артист України та заслужений діяч мистецтв В. А. Дахно, доктор мистецтвознавства А. О. Пучков та ін.

В роботі виявлені основні особливості формування архітектурної школи КНУБА на базі кафедри "Основ архітектури та архітектурного проектування", як найбільшої за кількісними показниками серед випускових кафедр факультету напряму "Архітектура і містобудування" (35 викладачів, серед яких 2 Народних та 2 заслужених архітекторів України, 5 лауреатів Державної премії України в галузі архітектури, 20 докторів та кандидатів архітектури).

Дана кафедра є однією із перших кафедр факультету, яка була утворена в результаті трансформації існуючої кафедри "Архітектурного проектування" (1964 р.) і отримала назву - кафедра "Інтер'єру, меблів та обладнання будинків" (зав. кафедри О. О. Свешніков до 1969 р.). Основною тематикою викладання базових дисциплін були лекційні курси з типології житла, проектування житлових будинків, з історії мистецтва та архітектури.

З 1972 року кафедра була реорганізована і отримала назву "Основ архітектури" (зав. кафедри В. В. Савченко), а з 1987 року – "Основ архітектури та архітектурного проектування" (зав. кафедрою В. І. Єжов). На той час лекторський колектив кафедри (Л. А. Добровольський, К. Г. Демура, І. Й. Лошаков, В. В. Чепелик та ін.) поза спецкурсами, для власних студентів, закріплених за кафедрою, викладав понад 10 основних лекційних курсів за напрямками профілізації архітектурної освіти: "Теорія архітектурної композиції"; "Основи архітектурного проектування"; "Історія архітектури", "Сучасна світова архітектура", "Історія мистецтв", "Історія української архітектури" тощо.

З 1998 року було введено навчальний практикум "Регіональна архітектура" (В. В. Чепелик), важливий для національного відродження архітектури; у 2000 р. була розвинута тематика дипломного проектування з реконструкції (на прикладі бровки Дніпровських схилів м. Києва), що мало значення для практичної підготовки студентів; з 2010 р. у рамках кафедри (зав. кафедри О. С. Слепцов) значна увага приділяється науковій роботі, вдосконаленню практики архітектурного проектування при виконанні навчальних завдань та дипломних проектів; за останній період викладацьким складом кафедри було опубліковано понад 70 наукових монографій, методичних робіт та статей. Важливим чинником виховної роботи із студентами у напрямку розуміння "національної ідентичності" архітектури було введення (2010 р.) у програму навчання лекційного курсу "Історія української архітектури та мистецтв ХХ – початку ХХІ століть" (Т. М. Ладан), а також спецкурсу з вивчення зарубіжної архітектури (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) – "Історія світової архітектури" (Г. Н. Ушаков).

Кафедра Основ архітектури та архітектурного проектування має усталені традиції щодо проведення культурно-просвітницьких заходів (з вшанування пам'яті видатних викладачів; видання наукових монографій; проведення лекцій-екскурсій на прикладах авторських досягнень викладачів тощо); окреме значення мають участь кафедри у програмі міжнародного науково-методичного співробітництва з архітектурним факультетом Харбінського політехнічного університету (КНР) та співробітництво з науково-проектним архітектурним бюро "Ліцензіарх", де викладачі кафедри систематично проходять підвищення кваліфікації, а студенти – навчальну практику, беручи участь у реальному проектуванні, у проведенні обмірної

практики, у дипломному проектуванні, виконуючи реальні завдання на архітектурних об'єктах України.

Результатом розвитку кафедри "Основ архітектури та архітектурного проектування" є запровадження у 2017 р. нових спеціалізацій для магістрів освітньо-наукової програми та магістрів освітньо-професійної програми, це: "Архітектура будівель і споруд: Реконструкція, реставрація архітектурних об'єктів, сакральна архітектура" та "Архітектура будівель і споруд: Інноваційна архітектура".

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу, узагальнення та систематизації наукових робіт по темі дослідження, теоретично обґрунтовано і розширено зміст поняття "архітектурна школа", як сфера професійно-освітньої діяльності (підготовки та перепідготовки архітектурних кадрів), науково-теоретичних досліджень історії та концептуальних основ розвитку архітектури; законодавчо-нормативного забезпечення (правил та стандартів); проектно-будівельної справи (створення та експлуатація об'єктів архітектури). Поняття "архітектурна школа" як напрям освіти включає також вивчення гуманітарних аспектів (історії, філософії, соціології, культурології та ін.) та інженерно-технічних аспектів (транспорт, екологія, конструкції). Встановлено, що Київська архітектурна школа утворилась на базі двох складових: учбової (Київський національний університет будівництва і архітектури; Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури та ін.) і науково-проектної (Державний науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і містобудування; Київський зональний науково-дослідний і проектний інститут по цивільному будівництву; Державний науково-дослідний інститут проектування міст "ДІПРОМІСТО" тощо).

2. Визначені періоди розвитку Київської архітектурної школи: I. "Дорадянський" період (1834 р. – 1922 р.) – створення архітектурного факультету у рамках Київського політехнічного університету; II. "Радянський" період (1922 р. – 1991 р.) – протягом якого сформувалися 2 основних вищих навчальних заклади з архітектурним факультетом у своєму складі: Київський національний університет будівництва і архітектури та Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури; III. період "Незалежності України" (1991 р. – 2018 р.), – період створення регіональних вищих навчальних закладів з акредитованими спеціальностями в галузі архітектури та містобудування 7 вищих навчальних закладів (державних – 2 університети, 1 академія, 1 інститут, 1 коледж; приватних – 1 університет, 1 інститут); з акредитованою спеціальністю 022 "Дизайн" – створено 20 вищих навчальних закладів (державних – 6 університетів, 3 академії, 1 інститут, 1 коледж; приватних – 4 університети, 1 академія, 1 інститут, 3 коледжі).

3. Сформульовано принципи розвитку Київської архітектурної школи, як складової системи освіти України, а саме: принцип "спадкоємного розвитку", який простежує розвиток даної школи з 1930 року, від створення невеликого, з однією спеціалізованою кафедрою до функціонування сьогоденного архітектурного факультету КНУБА з одинадцятьма кафедрами, фундаментом яких є попередній

досвід видатних майстрів архітектури, а тематика навчання спадкоємно удосконалюється при викладанні лекційних курсів; принцип "інноваційної освіти", що полягає у зміні пріоритетів освіти, введенні в учбовий процес новітніх технологій, комп'ютерних програм для архітектурного проектування при збереженні в архітектурній школі КНУБА її художньої складової; принцип "інтеграційної підготовки", що має за мету впровадження програм для отримання подвійного архітектурного диплому, при виконанні двох дипломних робіт – у КНУБА та у закордонному навчальному закладі, а також у розгалуженій системі відокремлених підрозділів університету (Інститут інноваційної освіти, Київський індустріальний коледж, Миколаївський будівельний коледж, Житомирський технологічний коледж, Вінницький коледж будівництва і архітектури).

4. Удосконалено методи дослідження особливостей регіональних архітектурних шкіл України, які створювались у різні історичні періоди, у різних соціально-містобудівних умовах. Визначено методичний підхід до формування академічної архітектурної школи КНУБА як провідного творчого, науково-методичного та навчально-виховного центру в системі освіти України, що має свої специфічні відмінності підготовки архітекторів: збереження художньої складової засобами спеціальної кафедри Рисунку та живопису; впровадження нових комп'ютерних програм спеціалістами кафедри Інноваційних технологій в архітектурі; створення нової єдиної в Україні кафедри Ландшафтної архітектури та туристично-рекреаційної архітектури для підвищення естетичного рівня дизайну архітектурного середовища; вперше впроваджена в Україні спеціалізована підготовка у сфері сакральної архітектури в рамках спеціалізації "Архітектура будівель і споруд: Реконструкція, реставрація архітектурних об'єктів, сакральна архітектура тощо.

5. Встановлено провідну роль КНУБА при розробленні методики підготовки архітекторів України, про що свідчить представництво архітектурного факультету у минулому – в центральному союзному учбово-методичному об'єднанні, а нині – у науково-методичній комісії з архітектурної освіти та у Науковій раді Міністерства освіти і науки України. Результатом науково-методичної діяльності є базові програми, які мають нормативний характер та розповсюджуються на інші факультети вищих навчальних закладів України. Представники архітектурного факультету КНУБА є постійними учасниками акредитаційних міністерських комісій та органів ліцензування в регіонах.

6. Обґрунтовано необхідність удосконалення матеріально-технічної бази як архітектурних факультетів вузів України, так і здійснення, зокрема, комплексної реконструкції будівель архітектурного факультету КНУБА, спираючись на інновації закордонних аналогів – кампусів технічних університетів. З цією метою розроблено "Концепцію архітектурно-будівельного розвитку КНУБА" («Ліцензіарх», 2014 р.) під керівництвом проф. Слєпцова О.С. Модернізація існуючої матеріально-технічної бази архітектурного факультету КНУБА, передбачає врахування сучасних вимог до проектування, розвитку та реконструкції архітектурних "освітніх просторів", вибір альтернативних варіантів автономного функціонування архітектурного факультету у складі університету або створення окремого

архітектурного інституту, за наявності сприятливих для цього передумов (архітектурний корпус, запроектований та облаштований для відповідної підготовки; центральне розташування у міському середовищі; сформований та укомплектований відповідними фахівцями педагогічний склад).

7. Надано ґрунтовні відомості про представників Київської архітектурної школи – випускників архітектурного факультету КНУБА (науково-творчі здобутки, державне визнання, службові позиції тощо). Упорядковано перелік та представлено анотовані характеристики архітектурних об'єктів, які запроектовані та збудовані випускниками архітектурного факультету КНУБА в Україні та за кордоном. Визначено місце і роль кафедри "Основ архітектури та архітектурного проектування" для формування Київської архітектурної школи, яка має високопрофесійний педагогічний колектив; здійснює науково-методичну, проектно-експериментальну та видавничу діяльність; висвітлює актуальні проблеми вітчизняної, світової та регіональної архітектури; реконструкції та реставрації архітектурних об'єктів; проектування будівель і споруд сакральної та інноваційної архітектури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Слепцов О. С., **Кумейко М. К.** Клара Демура: Архітектор-педагог. Київ, 2016. 200 с. *(Здобувачем проведено інтерв'ю з К. Г. Демурою, редагування зібраного матеріалу та виконання графічної частини).*

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Слепцов О. С., Горбик О. О., Ладан Т. М., **Кумейко М. К.** Історія, сьогодення та перспективи кафедри основ архітектури і архітектурного проектування. Архітектурний вісник КНУБА. Київ, 2015. Вип. 5. С. 3-25. *(Здобувачем висвітлено основні історичні віхи становлення кафедри Основ архітектури та архітектурного проектування).*

3. Кащенко О. В, Слепцов О. С., **Кумейко М. К.** Історія архітектурного факультету Київського національного університету будівництва та архітектури. Архітектурний вісник КНУБА. Київ, 2015. Вип. 6. С. 95-110. *(Здобувачем проведено аналіз зібраного архівного матеріалу та висвітлено основні історичні віхи становлення архітектурного факультету КНУБА).*

4. Слепцов О. С., **Кумейко М. К.** Висвітлення основних аспектів методики підготовки фахівців архітекторів в Україні та за кордоном. Архітектурний вісник КНУБА. Київ, 2016. Вип. 8-9. С. 156-161. *(Здобувачем визначено методичні засади іноземних університетів).*

5. Слепцов О. С., **Кумейко М. К.** Презентація книги "Клара Демура: архітектор-педагог". Архітектурний вісник КНУБА. Київ, 2016. Вип. 10. С. 10-16. *(Здобувачем висвітлено основний зміст книги "Клара Демура: архітектор-педагог").*

6. **Яковенко М. К.** Становлення освітніх просторів та перспективи розвитку кампусів архітектурної школи. Проблемы теории и истории архитектуры Украины. Одесса, 2018. Вып. 18. С. 246-253.

**Статті у наукових періодичних виданнях інших держав,
включених до міжнародних наукометричних баз**

7. **Yakovenko M. K.** The principles of pre-university training of architects in Ukraine. European Journal of Technical and Natural Sciences. Vienna, 2017. № 5. P. 11-14. ISSN 2414-2352.

8. Sleptsov O., **Yakovenko M.** Role of the Department of Architecture Fundamentals and Architectural Design of Kyiv National University of Construction and Architecture in Shaping the Kyiv Architectural School. Technical Transactions. Cracow, 2019. Vol. 5. P. 33–40. ISSN 0011-4561. eISSN 2353-737X. (Index Copernicus (IC) *(Здобувачем сформовано принципи розвитку архітектурної школи КНУБА на прикладі кафедри Основ архітектури та архітектурного проектування)*).

Тези наукових конференцій

9. **Кумейко М. К.** Порівняльний аналіз методики підготовки фахівців архітекторів в Україні та за кордоном (на прикладі Київського національного університету будівництва та архітектури (КНУБА) і Massachusetts institute of technology (MIT)). Міське середовище – XXI ст. Архітектура. Будівництво. Дизайн: матеріали II міжнародного науково-практичного конгресу. Київ, 2016. С. 251-252.

10. **Кумейко М. К.** Підготовка студентів архітекторів в Україні та за кордоном. Сучасна архітектурна освіта: Композиція, мистецтво в програмі архітектурної підготовки: матеріали VII всеукраїнської наукової конференції. Київ, 2016. С. 51-53.

11. **Кумейко М. К.** Концепції довузівської підготовки архітекторів. Сучасна архітектурна освіта: Архітектор 2020: Футурологічний аспект: матеріали VIII всеукраїнської наукової конференції. Київ, 2016. С. 55-57.

**Наукові праці, які додатково відображають наукові результати
дисертації**

12. **Яковенко М. К.** Подготовка архитекторов Киевским национальным университетом строительства и архитектуры. Colloquium-journal. Warszawa, 2017. №7. С. 4-7.

АНОТАЦІЯ

Яковенко М. К. Еволюція Київської архітектурної школи як складової системи освіти України (на прикладі Київського національного університету будівництва і архітектури). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. – Київський національний університет будівництва і архітектури Міністерства освіти і науки України, Київ, 2019.

У дисертаційному дослідженні розглянуто становлення і визначені основні етапи розвитку Київської архітектурної школи. Обґрунтовано зміст поняття "архітектурна школа". Виявлені методологічні особливості архітектурних шкіл, за допомогою аналізу вітчизняних та закордонних вищих навчальних закладів мистецького та архітектурного спрямування. Розглянуто досвід організації освітніх просторів архітектурно-інженерних вищих навчальних закладів та обґрунтовано необхідність модернізування матеріально-технічної бази. Доповнені наявні відомості про провідних професорів та випускників архітектурного факультету Київського національного університету будівництва і архітектури та визначено вплив їх науково-творчих здобутків, які відображають основний результат підготовки архітектурною школою. Сформовані принципи розвитку та запропоновано вектори модернізування Київської архітектурної школи як складової системи освіти України.

Ключові слова: архітектурна школа, історичні періоди, методичні засади, архітектурний кампус, персоналії, Київський національний університет будівництва і архітектури, випускники, науково-творчі досягнення.

АННОТАЦИЯ

Яковенко М. К. Эволюция Киевской архитектурной школы как составляющей системы образования Украины (на примере Киевского национального университета строительства и архитектуры). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01 – Теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры. – Киевский национальный университет строительства и архитектуры Министерства образования и науки Украины, Киев, 2019.

В диссертационном исследовании рассмотрено становление и определены основные этапы развития Киевской архитектурной школы на основе собранного и систематизированного значительного исследовательского материала. Раскрыто содержание понятия "архитектурная школа". Выявлены методологические особенности архитектурных школ, с помощью анализа отечественных и зарубежных высших учебных заведений художественного и архитектурного направления. Рассмотрен опыт организации образовательных пространств архитектурно-инженерных высших учебных заведений и обоснована необходимость модернизации материально-технической базы. Дополнены имеющиеся сведения о ведущих специалистах – профессорах и выпускниках архитектурного факультета Киевского национального университета строительства и архитектуры и определено влияние их научно-творческих достижений, отражающие основной результат подготовки архитектурной школой. Сформированы принципы развития и предложены векторы модернизации Киевской архитектурной школы как составляющей системы образования Украины.

Ключевые слова: архитектурная школа, исторические вехи, методические основы, архитектурный кампус, персоналии, Киевский национальный университет строительства и архитектуры, выпускники, научно-творческие достижения.

ANNOTATION

Yakovenko M. K. Evolution of the Kiev architectural school as a component of the education system of Ukraine (on the example of the Kiev National University of Construction and Architecture). – On the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate of science degree (PhD) of Architecture in specialty 18.00.01 – Theory of Architecture, Restoration of Architectural Monuments. – Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, 2019.

In the dissertation research formation is considered and the main stages of development of the Kiev architectural school on the basis of the collected and systematized considerable research material are defined. The content of the concept of "architectural school" is revealed. The choice of Kiev national University of construction and architecture as a basis for the study of the Kiev architectural school on the following factors is justified: age, number of applicants for higher education, the number and quality of the teaching staff, the branching of system units in Ukraine, the quality of graduates. In addition, it has historically formed its own scientific and pedagogical school, which objectively influenced the formation and development of higher architectural education in Ukraine. The methodological features of architectural schools are revealed, with the help of the analysis of domestic and foreign higher educational institutions of art and architectural direction. The main world educational programs of higher education institutions, namely the educational program in the United States and the Bologna system of education in Europe, were determined by the example of universities that lead in the world rankings of architectural education. The author highlights the domestic example-the embodied project of the architectural building of KNUCA and the prospects for the development of educational spaces of the architectural school are proposed. Supplemented and corrected knowledge of leading experts – professors and graduates of the faculty of architecture of Kyiv national University of construction and architecture. The influence of scientific and creative achievements of leading specialists-professors and graduates of the faculty of architecture on the formation of the architectural school of KNUCA and the country as a whole is determined. The paper examines the creative role of the graduates of architectural faculty KNUCA, among whom are prominent Ukrainian architects, the famous scientists, National and Honored architects of Ukraine, winners of state awards, the chief architects of Kiev and other cities in Ukraine and abroad in different years, the architects who became famous and achieved outstanding results in other industries. In the work the interrelation of architectural education and architectural practice is proved, as actually the Kiev architectural school was formed on the basis of two components: educational (higher educational institutions of architectural and art direction) and scientific and design (research and design institutes). They coexisted in close contact with each other, so many practitioners and theorists were at the same time teachers of educational institutions, which is clearly confirmed by the author in this work. The principles of development of the Kiev school of architecture as a component of the education system of Ukraine, namely the principle of continuity, innovation and integration.

Key words: architectural school, historical landmarks, methodological fundamentals, architectural campus, personnel, Kyiv national University of construction and architecture, graduates, scientific and creative achievements.

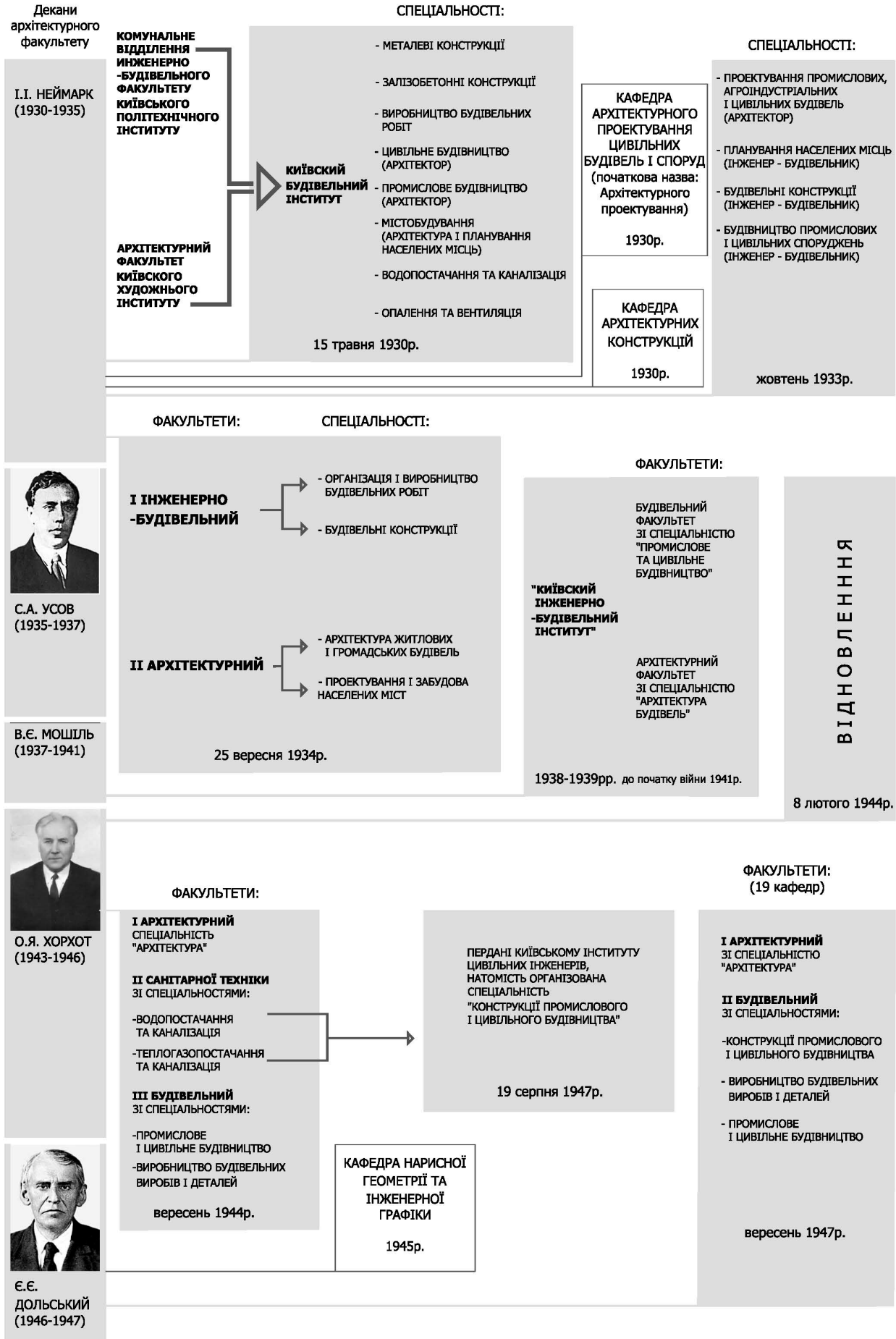

Рис.1. Еволюція архітектурної школи КНУБА.

Підписано до друку 05.02.2020 р.
Ум. др. арк. 0.9. Формат 60x84/16. Тираж 100 прим. Папір офсетний.

Зам. №0502-2020 Свідоцтво ДК 5941 від 11.01.2018 р.

03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 8. Тел. (050) 411-66-51, (044) 22-99-539

Видавництво «Наукова столиця»

ДРУК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

www.science.org.ua